

הסמכות ההורית בהיבט בין-דורי

עליזה שני

מאמר זה עוסק בסמכות ההורית בהיבט בין-דורי. יושם בו דגש על הקשרים בין ההורים לילדים בזמן של ההורות האחרת, 'של פעם', לעומת ההורות של היום. תחילה אסקור את הנאמר בספרות המחקר על טיבה של הסמכות הורית, כיצד היא מבטאת את רוח הזמן ואת האופנות המתחלפות. לאחר מכן אסקור את הנאמר בספרות על אובדן הסמכות ההורית, תוך שאתמקד בשאלה, האם יש תקווה לסמכות ההורית בימינו? בפרק שלאחר מכן אבחן חוויות של בעל הסמכות החדשה: כיצד בעל הסמכות שולט במחשבותיו וברגשותיו, ובכך בעצם משקם את הסמכות ההורית. בפרק שלאחר מכן אני מתייחסת לסמכות ההורית, תוך מתן דגש על סגנונות הורות, שתלטינת מצד אחד ומתירנית מצד שני. שאלת המחקר נבחנת בגישת המחקר האיכותני: נבחנת ההשפעה של הסמכות ההורית שחוו שלוש מרואיינות שבחרתי, וכיצד הסמכות ההורית שחוו נתנה אותותיה בהתנהגות כלפי ילדיהם.

הקדמה: הצגת הנושא

להיות הורה פירושו התמודדות מתמדת עם דילמות מעשיות רבות, שיש בהן לא-אחת סתירה פנימית. ההתמקדות בשנים האחרונות במשמעת הורית ובציות של ילדים במסגרת המשפחה היא אולי הכרחית, לאור תהליכי התפרקות חברתיים בעידן המודרני.

בניגוד לעבר, שבו סמכותם של ההורים לא הייתה מוטלת בספק, כיום ניצבים לא פעם הורים חסרי אונים מול ילדיהם ומתקשים להפעיל את סמכותם. הפופולריות של הפסיכולוגיה, שהביאה למודעות רבה יותר לצרכים הרגשיים של הילד, והעובדה שמומחים רבים (כמו פרויד), מייסד הפסיכואנליזה, למשל) טענו כי מקורן של הבעיות הנפשיות היא בתקופת הילדות הרכה - ומתוך כך הטילו את האחריות להן על ההורים - הפכה דור שלם של הורים למבוהלים וחסרי ביטחון ביכולתם ובלגיטימציה שלהם להפעיל סמכות מול ילדיהם. בימים שבהם אין ערכים מוצקים או אמות מידה ברורות לגידול ילדים, ההורים מוצאים עצמם בתחושה של העדר קו חינוכי מקובל ומוסכם, ידוע ובעיקר 'נכון'. בתהליך זה טמון פוטנציאל לתחושות של בלבול, מבוכה, חרדה, רגשות אשם, ביטחון ירוד ואובדן הדרך. הערפל שבו מצויים ההורים נתפס לא פעם על ידי הילדים כחולשה, וכך גדל הקושי של ההורים להפעיל סמכות.

בנוסף, המקום המרכזי שתופס היום הצורך האישי של ההורים בהגשמה עצמית, מרחיק את הילדים וצורכיהם ממרכז ההתמקדות. כך הולכת וקטנה זמינותם הרגשית של ההורים, וגדל דור

עליזה שני היא בעלת תואר ראשון בחינוך והשכלת מבווגרים, מכללת דוד ילין, ובעלת תעודת מאמנת אישית שקיבלה באותה מכללה. בוגרת מכון אדלר בהנחיית הורים. אם לארבעה בנים.

ילדים שנשמך פחות ופחות על הוריו, ועקב זאת - מכבד ומקבל את סמכותם פחות. השעות הרבות המוקדשות כיום לעבודה או לקריירה על ידי שני ההורים עשויות לבוא לידי ביטוי בתחושות אשמה שלהם על שהם מבליים זמן רב מחוץ לבית ואין סיפק בידם לבלות עם ילדיהם או להקדיש להם את הזמן והפנאי שהם סבורים שיש להעניק להם. כיון שההורים חשים אשמים, אין הם רוצים להקשות על ילדיהם, ובמיוחד אינם רוצים לתסכל או להרגיז אותם. תכופות הילד שקולט קושי זה יודע כיצד ישיג את רצונו. כל מה שעליו לעשות הוא להתעקש ו'לאיים'. הוא מוצא את הדרך להעלים מן ההורה מידע או 'לתמרן' את ההורה המותש כך שיסכים לבקשותיו. ההורים נוטים לפצות את ילדיהם בדברים חומריים, מה שעלול דווקא להוסיף על הרגשת הקיפוח של הילד ולטפח אצלו את תחושת ה'מגיע לך', הרווחת כיום אצל ילדים. בתקשורת המעטה יחסית המתקיימת בין ההורים לילדים, ההורים משתדלים לא להתעמת עם ילדיהם כדי לא להגדיל את הפגיעה בהם, אך מה שקורה הוא תוצאה הפוכה, שכן העדר הצבת גבולות הוא הפגיעה הגדולה ביותר בהם.

כמו-כן תפיסות הפלורליזם והשוויון, שהם הצירים המרכזיים בחשיבה הפוסט-מודרנית הרווחת כיום בחברה, ממוטטות את ההיררכיה בחברה בכלל ובמשפחה בפרט, שם הילד נתפס כשווה למבוגר, בעל זכויות וזקוק להגנה. נראה כי ההתמקדות היא בזכויות הילד, בניגוד לעבר שבו ההתמקדות הייתה בילד כממשיך את המסורת והתרבות של סביבתו. בעבר טובת הילד הוגדרה במונחים שלא היו קשורים במשאלותיו וברצונותיו. כיום הילד נמצא במרכז ו'טובתו' נתפסת במסגרת של שיח זכויות.

מצוקה אישית שהביאה אותי לעסוק בנושא

הסמכות ההורית ופער הדורות - זהו נושא קרוב ללבי. כאשר נולדו ילדיי, במיוחד הבן השני, הרגשתי כי אינני יודעת כיצד להתמודד עם גידול ילדי כאם ושאני מאבדת את סמכותי ההורית בעיניהם. לי כילדה הייתה הסמכות של הורי ברורה מאוד וללא עוררין. כיום זהו אינו המצב; ההורים לעתים חסרי אונים מול הילדים, במיוחד כאשר הנוכחות של ההורה בחיי הילד היא מועטה; וגם כאשר ההורה נמצא פיזית בבית, התקשורת שלו עם ילדו היא מועטה, כלומר אין שיתוף של בין ההורים לילדים. הורים לא תמיד יודעים מה באמת קורה לילד.

החברה של היום מציבה אותנו ואת ילדינו במלכוד. האינדיווידואליזם הוא ערך מקודש, וההורים עושים כל שביכולתם על מנת לתת לילד את התחושה שהוא יחיד ומיוחד. הם מתייחסים אל הילד - כאל מרכז העולם, ולכן הוא תופס את עצמו ככזה. אולם עם ההתבגרות הוא חש שהחברה אינה רואה בו 'מרכז', והוא נאלץ לעבור תהליך רווי סבל של התפכחות וגמילה.

הפערים בין הורים לילדים הולכים ומכפילים את עצמם בקצב מסחרר. האינטנסיביות של ההתפתחות יוצרת 'פער דורות'. אנחנו וילדינו לא משדרים באותו 'תדר'. בתקופה שבה אנחנו גדלנו, התקיים תמיד מתח מסוים בין מה שהיה לנו לבין מה שרצינו. מתח זה הוא שגרם לנו 'לחלוט'. על המבוגרים מוטלת אחריות כבדה להתפתחותם התקינה של ילדיהם. מחקרים מראים שיש

כיום עלייה דרמטית בקשיי התנהגות של ילדים, הנובעת מהתרופפות הסמכות ההורית. בעידן של מימנו הורים חשים שהם מאבדים את סמכותם ביחס לילדיהם. רבים מהם עומדים חסרי אונים לנוכח גילויים של פריקת עול מצד הילדים.

מהי 'סמכות הורית'?

בעשור האחרון נפוץ בשיח החינוכי בישראל השימוש במילה 'סמכות'. מילה זו נקשרת תכופות לשני צירופים – 'סמכות הורית' ו'סמכות מורית'.¹ הכוונה היא לכך שהורים ומורים אמורים לקבוע כללים וגבולות ולהפגין תקיפות בהתמודדות עם התנהגות חצופה ולא ממושמעת של ילדיהם. המילה 'סמכות' נועדה להזכיר להורים ולמורים איזו אישיות ומעמד הם אמורים להקרין וכיצד הם נדרשים לטפל בהתנהגותם הבעייתית של ילדיהם.

צירופים כמו 'סמכות הורית' מבטאים את רוח הזמן ואת האופנות המתחלפות. משמעות המילה 'סמכות' - 'כוח, זכות לשלוט, לתת הוראות, לגרום לאחרים לציית'. כך, למשל, מנהלים רבים מעוניינים להיות סמכותיים יותר, אך סמכות, לפי תפיסתנו כיום, לא ניתנת לאדם כדי שישלוט באחרים אלא כדי שייטיב לשרתם. סמכות אמיתית נובעת ממנהיגות, ממשמעת עצמית, מיושרה ומעניין אמיתי בבני אדם אחרים. 'כדי שנוכל להיות סמכות בעבור מישהו נדרש מאתנו להיות אדם שאחרים בוחרים לקבל את סמכותו, דהיינו לפתח בנו את מה שעושה אדם למישהו שאחרים פונים אליו כסמכות' (יריב, 2008).

מי שהעלה מחדש למודעות הציבורית בישראל את רעיון הסמכות ההורית הוא פרופ' חיים עומר. בספרו **שיקום הסמכות ההורית** הוא קובע שהסמכות נועדה לקבוע כללים וערכים עבור הילדים ולמנוע מהם לעשות מעשים העלולים לפגוע בהם. סמכות הורית מגולמת, לדעתו, בנוכחות של הורים בחיי ילדיהם. נוכחות זו חשובה, כי ככל שבעיות ההתנהגות מחריפות, על הנוכחות להיות יותר אינטנסיביות. על ההורים להיות מסוגלים לנקוט פעולה יעילה, וזאת יעשו אם יחוו ביטחון עצמי וערכי וירגישו שמאמצייהם נתמכים ולא מעורערים על ידי אחרים. אולם העיסוק הרב במושג סמכות ערער את הדבר שאותו ביקש לעודד - חיזוק מעמדם של ההורים והמורים. החובה שלנו היא לחנך, כלומר לעשות פעולות. 'ביסודו של דבר, החינוך עניינו מצבים קונקרטיים, דוגמה אישית, הרגל, היכולת להפעיל ולתעל בשום-שכל אהבה, כבוד, דאגה, רצון, לעתים פחד, אהדות וסלידות, ולגלות אצל אדם אחר משהו שיש לו הד בעצמות שלי' – כך אומר פרופ' ירמיהו יובל. חינוך כרוך אפוא בסדרה אינסופית של פעולות. לפעולות אלה גוונים רבים, חלקם רכים חלקם קשוחים. יש ילדים שצריך בעיקר לטפל ולתמוך בהם, ואחרים דווקא פורחים עם אתגר של מסעות שמחשלים את אישיותם. תנאי הכרחי לאיזון הוא הכרות עם הילדים.

1 לפי מקס ובר (Weber, 1968), סמכות מוגדרת כעוצמה או כוח שנתפסים כלגיטימיים ואשר מאפשרים השגת מטרות רצויות - לעיתים בניגוד לרצונם של אחרים. יוקל (Yukel, 1994) מסביר כי הסמכות מבוססת על תפיסת הזכויות, המחויבויות ותחומי האחריות בארגון או במערכת כלשהי.

ההקשר החברתי של ביטוי הסמכות ההורית משפיע במישרין על תפיסות הלגיטימיות שלה ושל העוצמה שבבסיסה, כמו גם על תפיסת הילד את דפוס השליטה הכולל של הוריו. בגיל ההתבגרות הקונפליקט בין הורה לילד משקף את הסתירה המתעצמת בין ניסיונותיו הנורמטיביים של המתבגר להרחיב את גבולות האוטונומיה ההתנהגותית והפסיכולוגית שלו לבין מאמצי ההורה המתמקדים בהגנה על ילדו, ויסות התנהגותו ותהליכי החברות שלו (י' יפה).

סמכויות הוריות שונות עשויות אפוא להתקיים אלו בצד אלו בהתאם להקשר של השימוש בהן, ותפיסה כוללת וממצה של הסמכות ההורית חייבת להתחשב במגוון התחומים המתבטאים ביחסים בין הורים לילדים (סמנטה, 1995).

על מנת שהסמכות ההורית תהיה יעילה ויציבה, על הילד להכיר בלגיטימיות של ביטויי העוצמה הנגזרים ממנה בהקשרים מגוונים של חייו החברתיים (תחומי התוכן). במחקרים נמצא כי שני הממדים המושגיים של הסמכות - זכות ההורה לדרוש וחובת הילד לציית - משפיעים במידה ניכרת על היחסים בין הורים לילדיהם. לפיכך דומה כי הכללתו של ממד הלגיטימיות בהגדרה התאורטית של מושג הסמכות היא הכרחית, וזאת על מנת לבסס מסגרת מושגית ממצה של ממד זה בהקשרים משפחתיים של חינוך ילדים.

כשנשברות הסמכותנות והמתירנות – מה הפתרון?

כנאמר בפתיחה, בעידן של ימינו הורים חשים שהם מאבדים את סמכותם ביחס לילדים. רבים מהם עומדים חסרי אונים לנוכח גילויים של פריקת עול מצד הילדים. מתגלה אפוא פער בין כובד המטלות החינוכיות שהורים רוצים וחייבים למלא לבין המשאבים הרגשיים והמעשיים הדלים העומדים לרשותם כדי להתמודד בהצלחה עם מטלות אלה. הפער הבין דורי חי ופועם בקרב משפחות רבות בישראל.

'פעם הורה היה הורה!' 'אני הייתי נותן לאבא שלי כבוד!' - ביטויים מסוג זה בזכות הסמכות-של-פעם מבליעים את ההנחה שכל עוד לא יחזרו הדברים לקדמותם, אין תקנה לבעיות החינוך. ואכן, הסמכות המסורתית התערערה בצורה חמורה. אולם בתנאים החברתיים של היום אין כל אפשרות להחזירה על כנה. בעבר היה ברור לכול כי הורים ולמורים מגיע שיצייתו להם מעצם היותם הורים ומורים. שתי סיבות עיקריות גרמו להתערערות הבלתי הפיכה של סמכות זאת: א. תמימות דעים בין ההורים איננה קיימת עוד; ב. אפיונים רבים של הסמכות-של-פעם, כמו עונשים פיזיים, תחושת דיסטנס, הטלת מורא, דרישה לציות ללא תנאי וחסיון בפני ביקורת, הם היום בלתי קבילים ערכית. כך הופכת הסמכות של פעם לסמכות כוחנית גרידא בעיניים מודרניות (עומר, 2002).

החברה הליברלית לא הסתפקה בביקורת אלא בשלב מסוים אף ערערה על עצם הסמכות בחינוך. 'סמכות' ו'סמכותי' הפכו לביטוי גנאי, המציינים תהליכים ועמדות שליליות, שנחשבו לאחראים לתחלואים רבים בחיי הפרט והחברה. בשנות השישים והשבעים של המאה העשרים

זכתה האינדולוגיה המתירנית, שביקשה לבטל כל שימוש בסמכות בגידול הילדים, להשפעה נרחבת. בראייה זו התמצה תפקיד ההורה והמורה באהבה, תמיכה, הבנה ועידוד. על הילד לגדול בחופש מלא. הרעיון המתירני הפך לחזון השאפתני ביותר בתולדות החשיבה החינוכית. הוא ייצג את התקווה כי חברה ללא סמכות תגדל ילדים בריאים, חכמים, סקרנים, ספונטניים וחברותיים. כל התפתחות שלילית אצל הילד יוחסה לדיכוי צמיחתו הספונטנית. אלימות ילדים נתפסה כתולדה ישירה של אלימות הורים, קשיי למידה יוחסו למורים הכופים למידה בצורה גסה, ובעיות רגשיות נחשבו לתוצאה של ערכים מגבילים ומדחיקים. התרופה לכל הבעיות הייתה בהסרת ההשפעות המזיקות של הסמכות. חלום זה לא איחר להתנפץ על סלע המציאות (עומר, 2002; אלון ועומר, 2005).

ההתערערות הבלתי הפיכה של הסמכות-של-פעם מצד אחד וכישלון החלום המתירני מצד שני יצרו בעיה חדשה בחינוך הילדים: כיצד למלא את הריק שנוצר במקום שממנו סולקה הסמכות המסורתית, כך שישופקו לילדים חוויות בונות של גבולות, דרישות וצורך בהתמודדות, אך בצורה קבילה מבחינה ערכית-חברתית? התשובה לכך היא מושג הסמכות החדשה. רוב ההורים ואנשי המקצוע בפסיכולוגיה יסכימו כי נוכחות היא יסוד מוצלח וערכי לסמכות החדשה. הגברת הנוכחות מאפשרת את שיקום הסמכות ההורית בצורה חיובית עבור ההורה והילד גם יחד (עומר, 2000). כשהורה מגביר את נוכחותו, לא רק הילד אלא גם ההורה זוכים לחוויה חדשה. הילד מרגיש שיש לו הורה במלוא מובן המילה, ואילו ההורה מתגבר על התחושה שהוא איבד את מקומו והפך שולי, חסר משקל וחסר השפעה.

אולם עדיין רבים ההורים והמורים המנסים להשיב לעצמם את הסמכות של פעם, גם כשאינם נהנים מהתמיכה הרחבה שלה זכו בעבר. הם מרגישים שאין להם ברירה אלא להפגין עמדה כוחנית, בנוסח 'מי כאן הבוס?' ההנחה הבסיסית היא שבעימות בין בעל הסמכות והכפופים לו, רק צד אחד יכול לנצח. השיח הפנימי של בעל הסמכות רווי ביטויים כמו: 'הילד הזה מבין רק כוח!' 'זה אני או הוא', 'אני מוותרת, כי אין לי ברירה'. אמירות אלה מבטאות את האמונה שהמאבק חייב להסתיים בניצחון הברור של אחד הצדדים.

אחד המונחים הבולטים בשיח הפנימי של בעלי הסמכות-של-פעם הוא הכבוד. כל פגיעה בכבוד מחייבת תגובה הולמת כדי להחזיר את השלמות שנפגעה על כנה. כל עוד לא התבצעה פעולת תיקון מספקת להסרת הכתם, בעל הסמכות שרוי בתחושת 'חוב'. אולם בימינו לרוב המצב שונה. ילדים שהתחצפו ימשיכו במקרים רבים להפגין חוסר התחשבות או אף התגרות מחדשת. 'החיוך ממאן להימחק' - למרות התגובות הנועזות של בעל הסמכות.²

גם חוויית הדיסטנס שונה מכפי שהייתה בעבר. תחושת הדיסטנס שיקפה את הפער התהומי בין בעל הסמכות לבין הילד, כפי שתפסה אותו החברה בעבר. בעל הסמכות נתפס כאדם מלא,

2 החוקרים ניסבו וכוהן הראו בספרם תרבות הכבוד (1996), שבקהילות שבהן כבוד הוא ערך עליון, עולה באורח תלול השכיחות של שפיכות דמים עקב פגיעה אישית או משפחתית. הרגשה מסוג זה של 'תרבות הכבוד' דוחפת הורים ומורים לתגובות ענישה חריפות, הנראות בעיניהם בלתי נמנעות.

ואילו הילד כחומר גלם. רק דרך קבלת הסמכות והפנמתה היה הילד זוכה בהדרגה למעמד אנושי עצמאי. בבסיס הסמכות של פעם עמדה פגימותו, נחשלותו וגולמיותו של הילד. חוויית הדיסטנס היום היא שונה לחלוטין. בניסיונו לשמור על דיסטנס פועל בעל הסמכות של היום לא כאדם שמעמדו הרם מובן מאליו, אלא כאדם שנאלץ לבודד את עצמו פן תיחשף זילות מעמדו. בעל הסמכות הנעלב לא מצליח עוד לתפוס את מקומו בראש כבימים עברו אלא מוצא את עצמו מחוץ למחנה, בגלות מרצון כביכול, ללא מקום, ללא קול וללא מעמד.

החוויה של בעל הסמכות החדשה - שיקום הסמכות ההורית

לעומת מה שתואר לעיל, חווייתו של בעל הסמכות שסמכותו איננה תלויה בשליטה בילד, והיא מבשילה בהדרגה. ההבנה כי השליטה איננה רצויה או אפשרית נותנת מקום לשינוי הדרגתי בתגובות הרגשיות והמעשיות, ואף בתגובותיו הגופניות של בעל הסמכות. השינוי מתחיל בתובנה: 'אינני שולט במחשבותיו או בתגובותיו של הילד אלא רק בתגובותי שלי!'. תובנה זו מאכזבת ומשחררת כאחת. האכזבה נעוצה בשאיפה לעצב את חווייתו של הילד מן היסוד, אך שאיפה זו מועדת לכישלון, כי הילד איננו חומר ביד היוצר אלא יצור עצמאי, אשר פועל ומגיב על פי נטיותיו וצרכיו. אבל התובנה הזאת גם מאפשרת התמודדות טובה יותר.

השינוי בהבנת מגבלות השליטה משתקף, למשל, בהבדל הבולט בין התנגדות לענישה. ענישה היא פעולה החותרת להשיג שליטה במקבל העונש. גם פֶּחַס, המכונה חיזוק חיובי, נתפס כאמצעי שליטה. כך פרסים מביאים לפעמים דווקא להחרפת ההתנהגות הבעייתית ועונשים לענישה נגדית או התבצרות נחושה בעמדה שלילית. תגובות אלה מבטאות את רצון הילד להוכיח לבעל הסמכות שהוא לא יכול לשלוט בו. המצב שונה כאשר הורה או מורה מבטא התנגדות למעשיו השליליים של הילד באמצעות השגחה, נוכחות (עומר 2005). המחקר מוכיח כי השגחה היא גורם מכריע בצמצום פעולות סיכון של ילדים ונוער (פלטשר, סטיינברג ווילימס, 2004). השגחה גם מספקת לילד הגנה מפני חברה רעה או מאלימות של ילדים אחרים.

הסמכות החדשה מתאפיינת בנכונות של בעל הסמכות להודות בטעות ולפעול לתיקונה. הורים המוכנים להודות בטעותם מחזקים את סמכותם בעיני עצמם ובעיני הילד. בעקבות הודאה בטעות וצעדי תיקון מתחזק מעמדו של הערכי של ההורה, אשר הפגין אחריות למעשיו. הורים מגלים שהעזזה לעשות כן מייצרת אתוס חדש בחיי המשפחה. הודאה ותיקון הופכים עתה לערכים המאפשרים להם לקדם את מנהיגותם.

הערכים העומדים בבסיס הסמכות החדשה אמורים לאפשר השתחררות הדרגתית מן התחושה של פגיעה בכבוד ומחובת התגמול הכובלות את בעל הסמכות המסורתית, משום שערכי הסמכות החדשה הופכים את ההבלגה מחולשה להישג. במקום לחוש פיחות ערך כשהוא עומד מול הילד המתחצף, בעל הסמכות החדשה יוכל דווקא לחוש גאווה על שליטתו העצמית, על יכולתו לשמור על איזון נפשי מול פרובוקציות, ועל הידיעה שהוא יוכל להגיב מאוחר יותר בצורה שקולה,

לגיטימית ומשכנעת. אולם שינוי רגשי זה נראה קשה להשגה, בעיקר אצל 'דמויות סמכות' שמעמדן מעורער מלכתחילה.

יש הורים ההופכים את הצורך שלהם באהבת הילד לאידיאל: 'יותר מכול אני רוצה להיות ידו של בני' או 'אני רוצה שהיא תאהב אותי עבור מה שאני, ולא משום שאני אמה'. הורים אחרים מזניחים את התפקיד ההורי כאשר הם עומדים על סיפוק צרכיהם ללא התחשבות בצרכי ילדיהם. בשני המקרים הילדים חסרים את הנוכחות של ההורה כהורה (עומר, 2000).

דרכם של ההורים הנוקטים בגישת ה'נוכחות' היא אחרת. לנוכחות ההורית שלושה היבטים: א. על ההורים להיות מסוגלים לנקוט בפעולה יעילה, ב. לפתח ביטחון עצמי וערכי, ג. להרגיש שמאמציהם נתמכים ולא מעורעים על ידי אחרים. במילים אחרות, על ההורים להיות מסוגלים לומר: 'אני יכול לפעול!', 'זה צודק' ו'אני אינני לבד'! מרכיבים אלה הם שלושת היסודות של הנוכחות ההורית. הכוח לפעול בהקשר זה נובע מן האמונה האישית והמוסרית של ההורים, אשר נתמכת על ידי הסביבה (עומר, 2000).

סגנונות הורות

הסמכות ההורית כוללת את מערך ההתנהגויות של הורים כלפי ילדם, ביניהן דרישות מהילד ותגובות לצרכיו תוך שילוב משמעת והצבת גבולות, הענקת חום ואהבה, קבלה ומתן מרחב לאוטונומיה שלו. הסמכות ההורית מסווגת לשלושה סגנונות המובחנים זה מזה במידת הדרישות ההוריות והתגובתיות לצורכי הילד (Baumrind, 1971): ההורות הסמכותית משלבת בין דרישות מהילד לבין היענות לצרכיו, בעוד ההורות השתלטנית מדגישה את ההיבט התובעני ומייחסת חשיבות יתרה לפיקוח ובקרה על התנהגות הילד, וההורות המתירנית ותרנית, מתחשבת בצרכים של הילד וממעטת בהחלט מגבלות על התנהגותו.

הסמכות ההורית היא אחד הגורמים המכריעים בהתפתחות הרגשית והחברתית של הילד, משום שבמסגרתה ההורים מעניקים לילדם את הכלים הבסיסיים ששייכו לו באינטראקציות ובהתמודדות במצבים שונים בהמשך חייו. כלים אלה מאפשרים לילד להעריך את עצמו ואת יכולותיו, לבטא רגשות ומחשבות, ליצור קשרים חברתיים ולהגיע להישגים בתקופות שונות בחייו. ההורה השולט בילד כרוזן מרוחק ומפעיל אמצעי משמעת כגון מכות או סגירת בילד בחדרו ללא כל תקשורת, איננו מגביר את נוכחותו בחיי הילד אלא מצמצם אותה, וכמובן פוגע בהתפתחותו הרגשית התקינה של הילד. עם זאת, גם ההורה ההופך להדל של משאלות הילד, עוזב את הילד בריק בין-אישי. במצב של קריסת הסמכות ההורית, המבטאת היעדר נוכחות הורית בחייו של הילד, הילד חווה חוויה הדומה לזו של אובדן ההורה, אולי אף גרוע מכך - הוא חש שהוא עצמו הכחיד את הנוכחות ההורית (Baumrind, 1971). עומר טוען כי הן נוקשות יתר והן מתירנות יתר פוגעות בנוכחות ההורית בחייו של הילד.

תפקידם של ההורים בכל מקום ובכל זמן הוא לגדל ולחנך את הילדים ולהכין אותם לתפקידם

כבוגרים שיהיו בני אדם אותנטיים ואוטונומיים. תפקידם של ההורים כלפי ילדיהם הוא לצמצם סיכונים ולהגדיל סיכויים: להצמיח להם שורשים וכנפיים, כאשר הכוונה היא יגלות להם את הסוד. לסוד שלושה חלקים: לגלות לילד מי הוא - מהי זהותו ומה השתייכותו? לגלות לילד מהו העולם - החברה והסביבה שבתוכה הוא חי; לסייע לילד לגלות את היחסים והקשרים בינו לבין העולם. המסע המשותף של ההורים והילדים מתחיל בתחנת התלות, שלב שבו הילד תלוי באופן מלא בהוריו, ומסתיים, כך יש לקוות, בתחנת העצמאות, שבה הילד שבגר יכול לעמוד ברשות עצמו, להנהיג את עצמו ואחרים (רינה כהן, 2009).

סיכום

במאמר זה זו נבחנה הסמכות ההורית בהיבט בן דורי. המושג 'סמכות' שהצגתי כאן נועד להזכיר להורים איזו אישיות ומעמד הם אמורים להקריין, וכיצד לטפל בהתנהגות הבעייתית של ילדיהם. המאמר מדגיש את נושא נוכחות ההורה. הגברת הנוכחות מאפשרת את שיקום הסמכות ההורית בצורה חיובית עבור הילד וההורה גם יחד. כדי לממש את תפקידם כהורים המובילים את ילדיהם מתלות לעצמאות, על ההורים למזג מנהיגות ואחריות המהווים יחד את מהות ההורות. הסמכות החדשה מתאפיינת בנכונות להודות בטעות ולפעול לתיקונה גם לגביי מחדלים בעשייה. הורים המוכנים להודות בטעותם מחזקים את סמכותם בעיניי עצמם ובעיני הילד.

מקורות

- יפה, י'. "סמכות הורית" - המשגה תיאורטית: המודל הדו-ממדי. **דפים - כתב עת לחינוך**, 58, 106-127.
- יריב, א' (2008). "סמכות" היא שם עצם. **פסיכו אקטואליה**, 26-29.
- כהן, ר'. מהורים שקופים להורים מנהיגים. **הד החינוך**, 83 (7), 42-44.
- כץ, נ', אלטמן, מ' וליפשיץ, ר' (2008). **עידן הלומד**. תל אביב: אור עם.
- נואלס, מ'. **אנדרגוגיה - יסודות בלמידת מבוגרים ובהנחייתם**.
- עומר, ח' (2000). **שיקום הסמכות ההורית**. תל-אביב: מודן.
- עומר, ח' (2013). **עולם של פיתויים: איך נשמור את ילדינו בעידו השפע**.
- עומר, ח' (2008). **הסמכות החדשה: במשפחה, בבית הספר, בקהילה**. תל אביב: מודן, ספרייה פסיכולוגית.
- עין דר, נ'. קשרים בין הצבת גבולות וסמכות הורית לבין התפקוד התנהגותי של הילד. עבודת גמר לתואר מ.א. באוניברסיטת תל אביב.
- שקדי, א' (2003). **מילים המנסות לגעת**. תל אביב: "אח".